№ 63 ՈՒՐԲԱԹ ՄԱՐՏԻ 22 1902 ՈՒՐԲԱԹ ՄԱՐՏԻ 22 № 63

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կարեւոր է կազմակերպութիւն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հայոց կօնսիստօրիայի 400,000 ր. պահանջը ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնից. Գիրք եւ հող. Նամակ Նոր-Բայազէտից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Դօկտօր Լիբեր. Զարիզի հայ ուսանողները. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Գիւղական լրագրի կարիքը.

ԿԱՐԵՒՈՐ Է ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

—

Գարնան առաջին որոտմունքների հետ միասին սկսվում են մեր գիւղացու յոյսերը և երկիւղները: Եթէ կը գայ ժամանակին անձրև և նոյնպէս իր ժամանակին նա կը դադարի, այդ դէպքում կարելի է սպասել առատ հունձ. իսկ եթէ անձրևը պակաս կը լինի, կամ շատ երկարատև և կամ կարկտախառն, այն ժամանակ գիւղացու աշխատանքը կը կորչի և նա կարօտութեան գիրկը կը նետվի:

Ինչպէս յայտնի է մեր ընթերցողներին, Եւրոպայում փորձեր են անվում եղանակի փորձանքներից մէկի, այն է կ ա ր կ տ ի դէմ մաքառելու նպատակով: Անցեալ տարի Կախէթում Ուդելի վարչութիւնը կազմակերպել էր մաքառման մի փորձ կարկտի դէմ թնդանօթի միջոցով ցրելով կարկտաբեր ամպերը: Փորձերը աջող արդիւնք տուին: Ահա չորս տարի է, որ արեւմտեան Եւրոպայում անընդհատ փորձեր են անվում զանազան տեղերում և կատարվում են ամենամանրամասն քննութիւններ և հետազօտութիւններ կարկտաբեր ամպերի վերաբերութեամբ: Մինչև այժմ արտասահմանեան փորձերը բարեյաջող հետեւանքներ են տուել և այնտեղի թէ կառավարչական մարմինները ու տեղական ինքնավարութիւնները և թէ մասնաւոր անձինք միջոցներ չեն խնայում կարկտի դէմ մաքառելու այդ նոր եղանակը կատարելագործելու և կանոնաւոր ձևով կազմակերպելու:

Մեր երկրում նոյն գործը աջողեցնելու համար կարևոր է, որ մեր մէջ կամ այդ կազմակերպութեան նախաձեռնութիւնը իրանց վրա վերցնէին կառավարչական հիմնարկութիւնները և կամ նրանով զբաղվէին տեղական գիւղատնտեսների համախմբումները: Առանձին անհատների համար դժուար է այդ գործի գլուխ բերելը, որովհետև նա պահանջում է մեծ ծախքեր, որոնք անձեռնտու և անմատչելի են առանձին անհատների համար: Իսկ գիւղատնտեսների խմբերի համար նա կը լինի ձեռնտու և նպատակայարմար:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԿՕՆՍԻՍՏՕՐԻԱՅԻ 400,000 Ր. ՊԱՀԱՆՋԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

(Կառավարչական Սենատի քաղաքացիական վճռաբեկ Դեպարտամենտի նիստը 1902 թւի մարտի 20-ին)

—

Երդուեալ հաւատարմատար Սօկրատ Մէլիք-Ադամեան, որպէս Վրաստանի եւ Իմերէթի հայ-լուսաւորչական թեմի կօնսիստօրիայի հաւատարմատար, գանգատ ներկայացրեց Թիֆլիսի նահանգական դատարանին ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան դէմ, յանձին կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի, պահանջելով, որ ճանաչվի Ախալցխա քաղաքի ս. Փրկիչ եկեղեցու սեփականութեան իրաւունքը անշարժ կալուածի վրա, որ բաղկացած է ութը գիւղերից Ախալքալաքի գաւառում: Ինչպէս յայտնի է, այդ կալուածները կովկասեան ուսումնարանական իշխանութիւնը իր իրաւասութեան ենթարկեց 1898 թւի մարտի 26-ին Մինիստրների կօմիտէտի Բարձրագոյն հաստատված կանօնադրութեան հիման վրա, որպէս հայոց եկեղեցական դպրոցներին պատկանող կալուածքներ:

Այդ պահանջի դէմ, որ գնահատված էր 400,000 րուբլի, կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն ներկայացրեց պատասխան, որի մէջ ասում էր, թէ այդ գործը ենթակայ չէ դատաստանական հիմնարկութիւնների քննութեանը, ապացուցանելով, թէ որովհետեւ հայոց եկեղեցու վարչութիւնը չէ առանձնացած որպէս առանձին հոգեւոր հաստատութիւն եւ մտնում է ներքին գործերի մինիստրութեան կազմի մէջ, այդ պատճառով կալուածքներին վերաբերեալ ներկայ վէճը, որ ծագել է ներքին գործերի մինիստրութեան եւ ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան միջեւ, Քաղաքացիական դատավարութեան կանօնադրութեան 1297-րդ յօդուածի հիման վրա, պէտք է լուծումն ստանայ վարչական (ադմինիստրատիվ) կարգով:

Սակայն այդպիսի կարծիքի հետ չը համաձայնվեցին ոչ նահանգական դատարանը, ոչ էլ դատաստանական պալատը, որոնցից նահանգական դատարանը բաւարարութիւն տուեց ըստ էութեան, իսկ դատաստանական պալատը դադարեցրեց գործի քննութիւնը ըստ էութեան, ի նկատի ունենալով, որ կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն վճռաբեկ գանգատ է ներկայացրել Սենատին պալատի որոշման դէմ, որով Հոգաբարձուի մասնաւոր գանգատը այն բանի մասին՝ թէ ներկայ գործը ենթակայ չէ դատաստանական հիմնարկութիւնների քննութեանը, անհետեւանք թողնվեց:

Հոգաբարձուի վճռաբեկ գանգատի դէմ երդուեալ հաւատարմատար Ս. Մէլիք-Ադամեան ուղարկեց Սենատ մի գրաւոր բացատրութիւն, որի մէջ նա ապացուցանում էր, որ ներկայ գործի քննութեան ժամանակ նշանակութիւն ունի ոչ թէ այն՝ թէ հայ լուսաւորչական եկեղեցին արդեօք առանձին վարչութիւն է կազմում, պետական կառավարչութեան կարգի մէջ, այլ այն, որ հայ-լուսաւորչական եկեղեցին արդեօք իրաւունք ունի՞ սեփական եկեղեցական կալուածքներ ունենալ, թէ այդպիսիները պէտք է պատկանեն գանձարանին:

Այդ հարցը լուծվում է Օտար Դաւանութիւնների Կանօնադրութեան 1213 եւ 1214 յօդուածների հիման վրա, որոնց զօրութեամբ հայոց եկեղեցիների, վանքերի եւ նրանց պատկանող աստուածահաճոյ հիմնարկութիւնների պահպանութեան համար նշանակված բոլոր կալուածքները մնում են հայ-լուսաւորչական եկեղեցու, եւ ոչ թէ գանձարանի սեփականութիւն, որից պէտք է հետեւցնել, որ հայոց եկեղեցու սեփականութեան իրաւունքին վերաբերեալ ներկայ վէճը չէ կարող այլապէս վճռուել, եթէ ոչ դատաստանական կարգով, որ մատնացոյց է արված Քաղաքացիական դատավարութեան կանօնադրութեան 1298-դ յօդուածում:—Այդ եզրակացութեան ճշմարտութիւնը հաստատվում է եւ 1898 թ. մարտի 26-ին Մինիստրների Կօմիտէտի Բարձրագոյն հաստատված կանօնադրութեամբ, որով պատուիրվում է Կովկասի ուսումնարանական իշխանութեանը իր իրաւասութեան տակ առնել այն գոյքերը, որոնք պատկանում են հայոց եկեղեցական դպրոցներին, որպէս իրաւաբանական անձանց, որովհետեւ վերոյիշեալ Կանօնադրութեամբ հայ-լուսաւորչական հոգեւորականութեան ներկայացուցիչներին իրաւունք է տրվում վէճեր սկսել իրանց վերոյիշեալ գոյքերի մասին սովորական դատաստանական կարգով:

Մարտի 20-ին, չորեքշաբթի օր, այդ գործը քննվում էր Կառավարչական Սենատի քաղաքացիական վճռաբեկ դեպարտամէնտում, ուր կօնսիստօրիայի շահերը պաշտպանում էր եւ երդուեալ հաւատարմատար Ս. Մէլիք-Ադամեանի բացատրութիւնները ապացուցանում էր յայտնի երդուեալ հաւատարմատար Պ. Գ. Միրոնով:

Սենատը, լսելով ներկայ գործը եւ օբէր-պրօկուրօրի եզրակացութիւնը, որոշեց.—Թիֆլիսի դատաստանական պալատի վճիռը վերոյիշեալ հարցի վերաբերմամբ հաստատել, անհետեւանք թողնելով Կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի վճռաբեկ գանգատը:

Այդպիսով, սրանից յետոյ հայոց կօնսիստօրիաների կողմից սկսած բոլոր վէճերը կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձութեան դէմ վերջնական լուծումն կը ստանան սովորական դատաստանական կարգով, որոնց մէջ գործերի մեծամասնութիւնը արդէն լուծված է ի նպաստ հայոց եկեղեցու, բայց միայն դատարանի առաջին ինստանցիայում եւ ներկայումս այդ գործերը գտնվում են դատաստանական պալատում կովկասեան ուսումնարանական շրջանի բողոքարկու գանգատներով:

Գ Ի Ր Ք Ե Ւ Հ Ո Ղ

(Նամակ Շուշուց)

—

Սրանից մի չորս-հինգ տարի առաջ Շուշու գաւառից Բագու թափվողներին թիւ չը կար: Ամեն մէկը՝ լինի դա վաճառական, արհեստաւոր, երկրագործ, ուսուցիչ, բժիշկ, ինժէներ եւ այլն, շտապում էր Բագու, աւետեաց այդ երկիրը, փող դիզելու: Ամեն մէկն իր երազներով, յոյսերով ու որոշ ծրագիրներով էր գնում, եւ պէտք է ասել, որ Բագուն իր այդ ծաղկած հասակում շատ շատերի յոյսերն է արդարացրել, իսկ այդ հանգամանքն էլ աւելի նոր բազմութիւն էր գրաւում. այնպէս որ այդ հինգ տարվայ ընթացքում մեր գաւառը, համարձակ կերպով կարելի էր ասել, դատարկվել էր աշխատող ձեռքերից, մանաւանդ գիւղերը: Կոպէկը թանգացել էր ամեն ինչից. երկիրը իր աշխատանքի բոլոր տեսակներով չէր կարողանում արտադրել այդ կոպէկը: Երկրագործը շտապեց ծախելու իր տան սիւն կազմող եզները, վաճառականը թողեց իր փոքրիկ խանութը, ուսուցիչը՝ ուսուցչական ասպարէզը, այգեգործը՝ այգին եւ բոլորն էլ դիմեցին դէպի «վիչկաների» աշխարհը: Դրա հետեւանքն այն եղաւ, որ մեր

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ ԿԱՐԻՔԸ

(Գիւղական պատկերներ)

—

Ո՞վ կարող էր ենթադրել, որ գիւղացին էլ մի օր, առանց գրել կարդալ իմանալու, նշանակութիւն պէտք է տայ լրագրում տպվածին, որ գիւղացին լրագիրը պէտք է ընդունէ իբրեւ [illegible]անքին ընթացք տուող մի ոյժ, խնդիրներ [illegible]արող, չարութիւնների, խարդախութիւնների հրապարակ նետող եւ այլն:

Գիւղն էլ ունի իր կեանքը, որտեղ եռում են [illegible] խնդիրներ, որպիսիները հասարակական [illegible] դատաստանին ենթարկելու անհրաժեշտ [illegible] ունեն, եւ այնպիսի իրաւաբանական [illegible]րգ[illegible], որ կարող էին շատ հետաքրքրական լինել հէնց այդ գիտութեան համար. բայց ժամանակը ամեն բան մաշող, ոչնչացնող, կերպարանափոխող բնաւորութիւն ունի եւ անհետացնում է ամեն բան: Եւ գիւղական կեանքի [այդ] հետաքրքիր առանձնայատկութիւնները [կոր]չում, տարեգրութեան մէջ չեն մտնում [հէ]նց գիւղական լրագրի բացակայութեան պատճառով. Եւ եթէ լինէին գիւղական լրագիրներ, [չէ]ին տեղի ունենալ այնքան բազմաթիւ բարբարոսութիւնները, կեղեքումները, ապօրինի գործողութիւնները, որ տեղի ունեն այժմ եւ կարծես անհրաժեշտութիւն են դարձել գիւղական կեանքին: Կար ժամանակ, որ այդ բոլորը գիւղացին տանում էր լուռ մնջիկ, իբրեւ Նախախնամութեան տնօրինութիւն. Նա չէր զգում այդ բոլորի դառնութիւնը կարծելով՝ որ այդպէս էլ պէտք է լինէր: Դա հետեւանք էր ասիական խաւար բռնակալների դարերով զարգացրած ու ժողովրդին ազդած թմրութեան, մեռելութեան, անզգայութեան ոգու: Մի քանի տասնեակ տարի չարունակվող ռուս կառավարութեան տիրապետութիւնը միանգամայն կերպարանափոխեց, յեղափոխեց, հիմն ի վեր չուռ տուեց հինը, լոյսը փարատեց խաւարը եւ այնքան ազդու կերպով, որ լոյսի ճառագայթները թափանցեցին յետին գիւղացու խրճիթը, անմատչելի լեռների, ձորերի, անտառների խորքերը եւ նոյն իսկ գազանահոգի բրդի վրանը: Ո՞վ կը սպասէր, որ փախստականութեան դադապարտված քիւրդն էլ մի օր խնդրելու է իր դատը պաշտպանել լրագրի մէջ, յանձնել հասարակութեան դատաստանին եւ այնտեղ մխիթարական վճիռ գտնել, մի բան, որ անկարելի եղաւ նրան գտնել իրաւաբանական բարձր դատարանում՝ գիւղական ստորին վարչական պաշտօնեաների տուած ընթացքի պատճառով:

Մի հարիւր տարի առաջ մեռած մարդը եթէ կենդանանայ եւ շրջէ մեր քաղաքները՝ նա չի հաւատայ, որ իր տեսածը նախկին Թիֆլիսն ու Երեւանն են.—երկաթուղին Ղարաքիլիսայի սարերում, Արարատեան դաշտում, լոյսի եւ գիտութեան հակառակ թուրքը գիմնազիայում եւ համալսարանում, քաղաքային ինքնավարութիւն Երեւանում, Նախիջեւանում եւ Նոր-Բայազէտում, սրանք հրաշքներ չեն մի հարիւր տարի առաջ մեռածի համար:

Թիֆլիսը համեմատաբար հսկայական քայլերով է առաջադիմում եւ այդ առաջադիմութեան խթանն է քաղաքային ինքնավարութիւնը, որ քննադատվում է չարունակ լրագրութեան մէջ, որտեղ չի վրիպում ամենաաննշան թերութիւնը: Իսկ դրա հակառակ՝ ո՞վ է ուշք դարձնում գիւղական ինքնավարութեան վրա: Չէ որ գիւղն էլ ունի իր ներքին ինքնավարութիւնը, վարչութիւնը, բայց ո՞վ է տեղեակ, թէ ինչ տեսակ գործողութիւններ են կատարվում այնտեղ: Մեր նպատակից դուրս է այժմ դրա մասին խօսելը, բայց միայն գիւղական լրագիրը կարող էր մանրամասն լոյս սփռել, պարզաբանել այն երեւոյթները, որոնք կատարվում են այդ պատկառելի հիմնարկութեան մէջ, եւ լռիկ մնջիկ նսեմացնում են գիւղական ինքնավարութեան մեծ նշանակութիւնը:

—

Ձին հեծած անցնում եմ խոր ձորով դէպի լեռնային մի գիւղ, եւ ահա միւս կիրճից դէմս է շտապում մի աւազակ քիւրդ, գլխից մինչեւ ոտները զինված: Ես շտապով հրացանս առնում եմ ձեռքս, մի օրհասական վճիռ կայացնելով: Նա անմիջապէս վայր է դնում զէնքերը եւ այնպէս առաջանում, ասելով.

—Աղա՛, մի վախեցի, ես քեզ վնաս տուող չեմ, խօսք ունեմ ասելու, ես քո ծառան եմ:

—Դու զէնքերդ վայր դրեցիր ինձ խօսքով բռնելու, որ ընկերներդ իրանց գործը կատարեն. զգոյշ կաց եւ առաջ մի գար, օգուտ չես տանի:

—Երդվում եմ հէնց իմ զէնքերով, որ ընկերներս չեն համարձակվի առանց իմ հրամանի քեզ ձեռք տալ, հեռուից էլ կասեմ խնդիրս: Դու ինձ չես ճանաչում, ես Ուզօն եմ, ղաչաղ Ուզօն. եօթ տարի է տան երես չեմ տեսել, ապրում եմ օձի եւ գայլի պէս, չես կարող մի ճար անել, որ ես ազատվեմ եւ հանգստութեամբ մի կտոր հաց ուտեմ:

Ես յայտնեցի, որ ուժերիցս վեր է այդ եւ հարցրեցի՝ ինչու էր մեղք գործում, որ փախստական աւազակ դառնար:

—Ես մեղք չեմ գործել եւ մեղաւոր էլ չեմ: Պատճառը մեր գլաւայի թշնամութիւնն էր: Նա զրպարտեց ինձ. Նա սովոր էր մեզնից միշտ անտեղի պահանջներ անել, եւ մենք տալիս էինք նրա բոլոր ուզած բաները առանց տրտնջալու, ինչպէս տալիս են ամենքը:

Նա մի օր էլ հօրիցս պահանջեց մեր նշանաւոր

երկիրն ամայացաւ, կեանքը սառեց, միտքը կանգնեց։

Սակայն գնացողները չահեցան։ Չէ կարելի, ի հարկէ, ժխտել, որ չահվողներ եղան. բայց չէ կարելի մատնացոյց չանել եւ այն, որ մեծամասնութիւնը վնասվեց, մանաւանդ գիւղացի դասակարգը։ Վերջինիս այնտեղ վիճակված էր միայն հասարակ բանւոր լինելու. իսկ ում չէ յայտնի մեր աղաներին ենթարկված բանւորների, գործակատարների վիճակը։ Կեանքի պայմանները, վշտերը, ընտանիքից անջատվելը եւ այլ հազարաւոր հանգամանքներ խեղդում են դրանց մէջ ամեն ինչ։ Յետոյ արդէն կմախք դարձած՝ վերադառնում են հայրենիք իրանց առաջվայ կեանքով ապրելու, սակայն արդէն ուշ է լինում։ Էլ չեմ խօսում հազար ու մի հիւանդութիւնների մասին, որ տարածվում են դրանց շնորհիւ։ Ես գիտեմ մարդիկ, որոնց բերանից միշտ այս խօսքերն եմ լսել. «Է՜յ գիտի, կար ժամանակ, որ իմ հայրենիքում հարիւրաւոր մարդու պատասխան էի տալիս, տունս լիքը, քէփս քէօք, սիրտս ուրախ, իսկ այժմ դրանցից եւ ոչ մէկը չը կայ։ Կեանքը ինձ՝ աւիւծիս՝ կատու է դարձրել»։ Եւ քանի-քանի այդպիսի խեղդված ձայներ կան։

Առաջ, քանի որ կեանքը պարզ էր, պահանջը քիչ, գիւղացու կարիքն էլ նոյնպէս քիչ էր։ Սխալված չենք լինի, եթէ ասենք, որ նրա դժուարութիւնը կայանում էր միայն մի քանի րուբլի ճարելու եւ պետական հարկը տալու մէջ, իսկ մնացած բոլոր առօրեայ կարիքների համար այնքան դժուարութիւն չէր զգում։ Հագուստեղէնը ինքն էր գործում, պատրաստում, կարում, ոտնամաններն ինքն էր պատրաստում։ Նրա գործած իրերը թէեւ կոպիտ, սակայն պարզ ու տեւական էին։ Սակայն փոխվեցին կեանքի պայմանները, բարդացաւ կեանքը։ Հին գետնափոր խրճիթներին փոխարինեցին քարէ-կրէ տները, որոնց կառուցման գործում փողի կարիքն աւելի զգացվեց, իրանց ձեռքով տանձենուց շինած գդալին փոխարինեց «չիմչաղ» կոչված կօպէկանոց, ապա մետաղներից շինած գդալը, փայտեայ մեծ ամանին, որ ծառայում էր ընտանիքի բոլոր անդամների համար, որպէս ընդհանուր ճաշաման, փոխարինեցին կաւեայ նոր ամանները, որով ծախսերի նոր դուռ բացվեց. իրանց գործած կտորներին փոխարինեցին առնովի ապրանքները, նահապետական հագուստներին յաջորդեց նոր տարազը, առաջ եկաւ ուսման գործը ահագին ծախսերով հանդերձ ու հազար ու մի այդպիսի բաներ, որոնք առաջ գոյութիւն չունէին։ Սակայն այդ բոլորի հետ զուգընթացաբար առաջ չը գնաց հողի մշակումը. նա չը կատարելագործվեց, դուրս չեկաւ իր հին ձեւից։ Նոր կարիքները գիւղացին պէտք է հոգար ցորենով, իսկ քանի որ հողի մշակումը յետ էր մնացել, միւս կողմից էլ մեր գիւղացին հողի մեծ պակասութիւն է զգում, պարզ է, որ այդ կարիքները հոգալու համար նա ուրիշ միջոցների պէտք է դիմէր, այնպիսի միջոցների, որոնք կարող էին կօպէկ արտադրել։ Ահա այդպիսի կարիքների համար գիւղացին լսում է, որ կայ մի երկիր, ուր փողը աւազի նման է թափված, եւ այդ երկիրը կոչվում է Բագու. ինչո՞ւ չը գնալ այնտեղ։

Սակայն ոսկի տարիները այդ հոսանքի համար երկար չը տեւեցին։ Բագուի արդիւնաբերութիւնը սարսափելի կերպով ընկաւ, կօպէկը այնտեղ էլ թանգացաւ, հարիւրաւոր գործարաններ փակվեցին, առուտուրը կանգնեց՝ բաց երկնքի տակ թողնելով հազարաւոր աշխատող ձեռքեր։ Այդ անգործ թշուառները պիտի նախանձէին նրանց, որոնք ծառայում էին այն տեսակ ֆիրմաներում, որոնց գործերը դեռ եւս աջող էին։ Բայց իրողութիւնը ցոյց տուեց, որ բոլորն էլ նոյն թշուառներն են։ Այդ գործող ֆիրմաներն էլ ծախքերի քանակը քչացնելու համար հարիւրաւոր աշխատող ձեռքեր վռնդեցին գործարաններից, այնպիսի ձեռքեր, որոնք երկար տարիների ընթացքում եռանդ են գործ դրել, իրանց առողջութեան գնով են այդ ֆիրմաների գործի աջողութեան նպաստել։ Եւ ահա աննպաստ հանգամանքներում միայն գիւղացին զգաց, թէ որպիսի անելանելի դրութեան մէջ է գտնվում ինքը. նա միայն նոր զգաց իր նախկին գործերի քաղցրութիւնը, հողի քաղցրութիւնը, եւ աչքերը նորից դարձրեց դէպի իր հայրենիքը. նա կարծես թէ զգաց, որ իր ապագան միայն այդ հողը կարող է ապահովէ։ Ուստի կամաց-կամաց գիւղացիները թողեցին Բագուն եւ դարձան հայրենիք, սակայն արդէն շատ բան կորցրած։

Եւ ահա մի ժամանակ Բագու շտապող հոսանքը այժմ յետ է դառնում դէպի հայրենիք։ Բոլորի ճակատին յուսահատութեան դրոշմ է կնքված. սակայն դրանց մէջ կան այնպիսիները, որոնք հայրենիք են դարձել զանազան պատրաստութեամբ եւ գործելու ծրագիրներով։ Ոմանք իրանց հետ բերել են հաւ արտադրելու մեքենայ, որպէս զի միայն դրանով պարապեն, ոմանք նոր ձեւի գութան, ոմանք մեղուաբուծութեան, չերամապահութեան վերաբերեալ գրքերի ահագին պաշար եւ այլն։ Երբ տեսնում էք այդ մարդկանց տանեակ գութանները ջորիներին բարձած դէպի հայրենիք դիմելիս, մի քաղցր զգացմունքով էք համակվում, զգում էք, որ այդ խեղճերի միակ փրկութիւնը այդ գութանների մէջ է գտնվում, որ կարճ ժամանակամիջոցում դրանք պիտի պատռեն ապառաժ հողի կուրծքը եւ նրա մէջ թագցնված ոսկիները գիւղացու առաջ դնեն։

Պակաս ոգեւորիչ չեն եւ նրանք, որոնք շտապում են իրանց ծննդավայրը զանազան բաներով զբաղվելու։ Խօսեցէք այդ երիտասարդների հետ եւ կը տեսնէք, թէ որքան են հիասթափված. նրանք ամբողջ հոգով անիծում են այն օրը, որ հեռացան իրանց հայրենիքից։ «Մենք վերջապէս վճռել ենք մեղուաբուծութեամբ, խաչնարածութեամբ, չերամապահութեամբ եւ այլ այսպիսի բաներով պարապել եւ երբէք չը հեռանալ մեր նուիրական հողից» —ասում են դրանք։ «Մենք դրա համար շատ թէ քիչ փող ունենք, բայց մի բան, որ մեզ պակասում է եւ որ գլխաւորն է, այդ այն է, որ մենք գիւղատնտեսութեան եւ նրա բոլոր ճիւղերի մասին քիչ տեղեկութիւն ունենք, իսկ օգտվելու էլ միջոց չունենք, որովհետեւ մեր գրականութիւնը այդ ճիւղերին վերաբերեալ գրքերով բաւական բուն նշանակութեամբ աղքատ է. եղած մի քանի փոքրիկ գրքերն էլ բոլորովին բաւարարութիւն չեն տալիս, իսկ ռուսերէն լեզւով գրուածքները անմատչելի են մեզ, որովհետեւ լաւ չենք հասկանում, թէեւ պէտք է ասել, որ այդպիսի գրքեր էլ ենք բերել։ Տրւէք մեզ գիւղական արդիւնաբերութեան վերաբերեալ հանրամատչելի գրքեր եւ կը տեսնէք, թէ որքան կառաջանանք մենք։ Գիրք եւ հող. ահա մեր նուիրական պահանջ. այդ է պահանջում Բագուից դարձող լքեալ երիտասարդը։ Եւ ինձ թւում է, որ դրանց մէջ է նրանց փրկութիւնը։ Իսկ մենք դեռ լռում ենք...

Հայ գրագէտներ, թարգմանիչներ, հրատարակիչներ, բաւարարութիւն տուէք գիտակցութեան հասած եւ ուղիղ ճանապարհի վրա կանգնածների արդարայի պահանջին։

Մ. Գ.

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԵՏԻՑ

—

Մարտի 16-ին

Գաւառի այս եւ այն կողմից տխուր լուրեր են լսվում անասունների վերաբերմամբ։ Տաւարի ժանտախտը կոտորում է եղջիւրաւոր անասուններին, իսկ «քափանակ» կոչված հիւանդութիւնը—ոչխարներին։ Վերջիններիս տեսակներից սատկում են «մաքի» եւ «կավռ» անուանված ոչխարները, մանաւանդ «կավռները», որոնք իբրեւ «մի տարեկան» գառներ, շատ շուտ են ենթարկվում ցաւի ազդեցութեան եւ ընկնում։

Ահա քանի քանի տարիներ են, որ այդ հիւանդութիւնները բուն են դրել Նոր-Բայազէտի գաւառի զանազան մասերում։ Չը նայելով, որ անասնաբոյժները ամեն միջոց գործ են դնում ժանտախտ հիւանդութիւնը կզզիացնել հիւանդ գիւղերում, սակայն մի որ եւ է գիւղում կըղզիացնելով, յանկարծ նոյն ախտը յայտնվում է մի ուրիշ գիւղում եւ այդպէս շարունակ։ Կըղզիացնելու միջոցը, ինչպէս յայտնի է, 21 օրվայ կարանտին նշանակելն է. երբ այդ ժամանակամիջոցում վերջանում է հիւանդութիւնը, կարանտինը վերացվում է, բայց երբ կրկին մի որ եւ է անասուն է սպանվում՝ դարձեալ շարունակվում է կարանտինը եւ այդպէս նոյն իսկ ամիսներ տեւում։ Կարանտինը, անասնաբուժական տեսակէտից, շատ լաւ միջոց է, բայց տեղական ազգաբնակութեան համար շատ դժուար մի դրութիւն է ստեղծում։ Օրինակ, կարանտինի ընթացքում ժողովուրդը տուժում է ամեն կողմից. նրան արգելված է անասուններ դուրս հանել, սայլը լծել, գիւղից գիւղ գնալ, քաղաքում արմտիք բերել ծախելու եւ փող ձեռք բերելու՝ իր քայքայված տնտեսութիւնը վերականգնելու եւ օրական պարէնը հայթայթելու համար։ Միւս կողմից, կարանտինի ընթացքում անասնաբոյժները, երբ քննում են հիւանդ անասուններին, տաքութեան ամենաբարձր աստիճանի հիւանդներին սպանում են, իսկ մեղմ հիւանդներին թողնում են մի քանի օրով, որ կամ իրանք իրանց առողջանան, կամ թէ աւելի սաստիկ հիւանդութեան նշաններ եւ տաքութեան աստիճան ցոյց տալով՝ սպանվեն։ Այդ միջոցը, կասկած չը կայ, որ այնքան էլ բաւարար չէ ժանտախտի դէմ դնելու համար, քանի որ հիւանդ անասունները առողջանալու համար թողնվում են Ալլահի կամքին. դեղի եւ դարմանի ոչ մի միջոց։ Ազգաբնակութեան վնասից ազատելու համար պէտք է հակա... տախտային շիճուկով կամ դեղով պատ... տել հիւանդ անասուններին՝ յատկապէս ա... ջացնելու համար։ Ապա թէ ոչ սպանելով ... ղացու սիրելի եւ թանգագին եզը՝ մի ... գին վճարելով նրան իբրեւ օժանդակութ... ոչ մի կողմից բաւարարութիւն չէ հասցն... աղքատ ազգաբնակութեան։ Երրորդ կող... տեղական ազգաբնակութիւնը, ճնշված լին... կարանտինից, երբ ամիսներ տեւելով ստիպ... է լինում ընտանեկան կարիքների տեսակէ... դուրս գալ եւ սայլ լծել, շատ դէպքերում ծ... կում է հիւանդութիւնը եւ իր հիւանդ անաս... ներին թովլի մէջ մորթոտում է եւ պար... կում, չը յայտնելով իր անասունի հիւանդ... թեան մասին անասնաբոյժին, որպէս զի ... վերջանայ կարանտինը եւ նա իր սայլը ... միւս լծկանները եւ գնայ իր գործին։ Եւ ... պիսի հանգամանքները ոչ միայն անցնում ... առանց մի որ եւ է միջնադէպքի, պարտադ... ցութեան տեսակէտից, այլ եւ գժգոհ ազ... բնակութիւնը կամ գիւղացին յանցագործ ... ճանաչվում եւ դատարանի մատնվում, ... գանքի ենթարկվում, տուժում։ Այդպիսի ... խորժ երեւոյթներ շատ են պատահել մե... նում, բայց ժողովուրդը՝ նեղն ընկած տեղը՝ չէ խրատվում եւ կրկին անասնաբուժական ... նոմներից փախչում է։ Չը նայելով, որ ... հիւանդութիւնը ընդհանրապէս մեղմացել ... ւառի զանազան մասերում, բայց եւ այ... դեռ տեղ-տեղ ոչխարներից ընկնում են ... փանակից»։ Դրա վրա ոչ ոք ուշադրու... դարձնող չը կայ, որովհետեւ դա մանր ... սունների ոչնչացումն է։ Իսկ մի-երկու ամ... ընթացքում (դեկտեմբեր եւ յունվար) մեր ... ւառի միայն Վերին-Ախտա գիւղում սպան... ցին մօտ 220 գլուխ եղջերաւոր անասուն... որոնցից լծկանների մի հատը այս տարի 60-... րուբլիով հազիւ է ձեռք բերվում մեզանում...

Այս րոպէիս գաւառի այս եւ այն շրջան... անասունների պակասութեան պատճառով, ... ղովուրդը ձեռնունայն նստած է իր թովլի ... դայում եւ անվերջ «ախ ու վախով» լալի... իր այլայլված կեանքը, որ այնքան ծանրաբե... ված է հոգսերով, հոգսեր, որոնք օր օրի ... աւելանում են եւ խեղճ գիւղացուն էլ ա... աղքատութեան մատնում...

Կու...

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Մօսկվա, մարտի 9-ի...

(Տպագրվում է Կովկասեան Ցենզուրական Կոմի... որոշման համաձայն, Ցենզուրական կանօնադրութ... 139 յօդուածի հիման վրա)։

Սրանով պատիւ ունիմ պահանջել «Մշա... սոյն 1902 թ-ի № 42-րդում զետեղված «... սից-Դէնից» գրութեան (Մօսկվայից) հեղին... պ. Սլաքեանից (որչափ տեղեկացայ—անօն...

ա) Գրել ո ր ո շ ա կ ի՝ այն ինչ «արարմունք... մասին է իր խօսքը.

բ) Գրել ո ր ո շ ա կ ի՝ ժողովականներից ... ոք «դուրս եկան դահլիճից» եւ ովքեր էին ... քա (անուն-ազգանունները)։

Ապա՝ պատիւ ունիմ առաջարկել պ. ...

ղօչը։ Այստեղ քիչ կանգ առնելով, նա շարունակեց.—դու գիտես, աղա ջան, թէ սուրու պահող քրդի համար ինչ նշանակութիւն ունի դօլը ղօչը. հայրս չը տուեց, եւ դրա համար նա ուզեց հօրս միրուքը քաշել, ես մէջ ընկայ եւ հրեցի գլուխին, ահա եւ թշնամի դառաւ մեզ այդ անհոգին։ Եւ այնուհետեւ միշտ ուզում էր կնօջս անպատւել. այդ ես լսեցի եւ երբ մի օր կինս մենակ դաշտում թիթին էր ժողովում, գլուխը օգտվել ուզեց դէպքից. այդ միջոցին ես դուրս եկայ դարանից եւ այնպիսի դագանակի համբոյրներ ուտեցրի նրան, որ նա յաւիտեան չի մոռանայ։ Դրանից մի քանի ամիս յետոյ ես հռչակվեցի աւազակ։ Սուտ վկաները եւ անհոգի գլուխը քննիչի մօտ ապացուցեցին իմ չը գործած յանցանքս։ Ի՞նչ պէտք է անէին արդարադատ դատաւորները, բացի Սիբիր վըճռելուց։ Երդվում եմ կնօջս թալաղովը, որ ուրիշ մեղք չունեմ։ Նա լռեց եւ արտասուքի մի քանի կաթիլներ կաթեցրեց։

—Երբ դատաւորները չը կարողացան քեզ ազատել անխիղճ մարդկանց թակարդից, ես ինչ կարող եմ անել, հարցրեցի նրան։

—Ես լսել եմ, որ դու գազեթում ահվալաթներ ես գրում, ճի՞շտ է։

—Այո, գրում եմ, պատասխանեցի ես։

—Խնդրում, աղաչում եւ ոտներդ եմ համբուրում, դու այնտեղ գրի եւ թող բոլոր մարդիկ կարդան ու իմանան, որ Ուզօն աւազակ չէ, որ նա կաչաղակեր, կանանց պատիւը վիրաւորող գլխվայի եւ թաղիայ (սուտ) երդում ուտողների ձեռքից է ղաչաղ ընկել։ Կը գրե՞ս, հա՛ աղա։

Ես ազնիւ խօսք տուեցի գրելու եւ մենք հեռացանք միմեանցից. ես երկար ժամանակ մտածում էի, թէ ինչպէս յեղափոխում է ժամանակը ամեն բան, որ քիւրդն էլ լրագրի կարիք է զգում։

—

Անցնում եմ Ի. գիւղով։ Գիւղի վերջում վազէվազ մօտեցաւ ինձ մի գիւղացի համարեա բռռալով՝

—Աղա՛, ի սէրն Աստուծոյ, կանգնի. մի դարդ ունեմ քեզ ասելու, ճարս դու ես մնացել։

—Ի՞նչ է պատահել, հարցրի ես։

—Աղա, դու գիտես, որ ես մի ջիւան տղայ եմ, ուրագի զօռով 500 ր. փող վաստակեցի հալալութեամբ, դառն քրտինք թափելով եւ այդ փողերը տուեցի մ՛յ, էն կտոր հողը առայ (մատով ցոյց տալով դէպի աջ կողմ). հինգ տարի վրան չարչարվեցի, արա հագայ, օձերի հետը կռուեցի մինչեւ բարի բերեցի. կերաւ, կերա՛ւ, էն անհոգին կերաւ եւ ինձ լացացրեց։

—Ի՞նչը կերաւ, ո՞վ կերաւ, ինչ ես ասում, հարցրի ես կոկորդում մի բան սեղմող գիւղացուն, որը ինձ վրա խիստ ճնշող տպաւորութիւն էր թողնում իր հեծկլտանքով եւ համարեա ջղաձգութիւններով։

—Սպասի, աղա, մի քիչ դինջանամ եւ քեզ կը պատմեմ. ներողութիւն, որ քեզ անհանգիստ եմ անում, բայց յոյսս մենակ դու ես մնացել։—Փոքր ընդմիջումից յետոյ նա շարունակեց.—Գիտես, աղա, մեր հարեւան Բ. գիւղի տէր Ց.-նի տղին, որը արաղի զաւօդ ունի, ինքն էլ էս քանի օրը քահանայ պէտք է ձեռնադրվի. խռով ընի կարգը իրեն։

—Ես ծանօթ չեմ, բայց լսել եմ, որ ուզում է քահանայ ձեռնադրվել։

—Հէնց այդ, հէնց այդ քահանայ դառնողը կերաւ իմ դառն աշխատանքը. նա ինձ համոզեց, որ այս տարի ես այգու խաղողը չը ծախեմ, այլ բլղուր չինեմ եւ իր զաւօդում արաղ քաշեմ, որը հաչւով կրկնակի օգուտ պէտք է տար ինձ։ Ես էլ, Աստուած խելքս առաւ, մօտ 12 խալվար խաղողս բլղուր տրորեցի եւ նրա զաւօդը տարայ, բացի այդ՝ չորս կարաս էլ գինի առայ, նրա ասելով, վրէն լցրեցի, որ լաւ արաղ դուրս գայ. էդ անհոգին էլ արաղ քաշեց իմ ապրանքիցը ու ինձ ոչինչ չէ ուզում տալ, փողոցն է ցոյց տալիս, ինչ անեմ։

—Գանգատ արա, ինչ պէտք է անես, պատասխանեցի ես։

—Ոչ թուղթ ունիմ, ոչ թամասուգ. ինքը տիրացու մարդ էր, ես հաւատացի նրան. ասում են դատարանը առանց թղթերի գանգատ չէ վճռում։

—Գուցէ դու ճիշդ չես ասում, զրպարտում ես, հարցրի ես։

—Աղա, այնպէս ես խօսում, երբ դու ... խաբար չես. մեր գիւղում ինչ լինի, ... անտեղեակ մնաս. քեզ կապեա լինեմ, ... սուտ եմ խօսում. սաղ գիւղը գիտէ. իմ ... խոռ կրակ չի թափել, ես էլ խում անհոգի ... բացու չեմ. Աստուած դու նրա բանը չ...

Այդ ասեց եւ գլուխը բացելով երկինք... յեց լացակումած հայեացքով։

—Երբ որ դատարանը չէ կարող վճռ... յցնել, ես ինչով կարող եմ քեզ օգնել, ... րեցի նրանից։

—Ես գիտեմ, որ դու ոչինչ չես կարող ... նել. նա այն տեսակ ջանաւարներից չէ, որ ... բերնից բան պոկվի. բայց ասում են, որ ... գազէթներում գրում ես. հէնց այդ էլ ... լաւութիւն կը լինի, որ գազէթներում ... մարդիկ կարդան իմանան, որ Բ. գիւղի ... ցուն, որ ս. Էջմիածնայ ճանապարհը ... գնալով գալով քահանայ ձեռնադրվելու ... իր հարեւանի հալալ աշխատանքը կերաւ ... բացաւ, ինչպէս մի անօրէն, մի աւազակ ... տուած, դու ղաբուլ չանես, եւ աւելացրեց ... աղա ջան, խնդրում եմ նոքարիդ խնդիրը ... պատճառ կատարես, այս մի բանն էլ գազ... ներում գրես։

(Կը շարունակվի)

...անին յայտնի կացուցանել իր իսկական ա-...ազգանունը եւս, որպէս զի ապագայում ...թիւն տուի ինձ գործ ունենալ ճր, եւ «Մշակ»-ի խմբագրութեան հետ։

Բժիշկ Սիմէօն Շահ-Նազարեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

...արտի 19-ին, Թիֆլիսի երկրորդ մասի հաշ-...դատաւորի գրասենեակում, տեղի ու-... «Ծածկած բազազխանայ» կոչված չու-... խանութատէրերի դատը, որով նրանք ...ադրվում էին չինարարական կանոնադրու-...թիւնը խախտելու եւ իրանց կալուածքները ...այն սատիճան անխնամ թողնելու մէջ, ...նրանք մօտ են քանդվելու։ Զը նայելով որ ...խանութատէրերի դատը պաշտպանում էին մի ...փաստաբաններ, որոնք խնդրում էին ուշա-...րութեան առնել բազմաթիւ խանութատէրերի ...քները եւ ժամանակ տալ խանութների վնաս-...ուած տեղերը վերանորոգելու, հաշտարար դա-...ւորը, մարտի 20-ին յայտնած վճռով, որո-...շեց պարտաւորեցնել խանութատէրերին քան-...դել խանութները եւ տալ դրա համար նրանց ...մի ամիս ժամանակ։

—

...Մինիստրների կոմիտէտի որոշմամբ, որ ...Բարձրագոյն հաստատված է անցեալ փետրվար ...ամսի 22-ին, իրաւունք է տուած երկրագոր-...ծութեան եւ պետական կալուածների մինիստ-...րին, նախապէս համաձայնութիւն կայացնելով ...Կովկասեան գլխաւոր իշխանութեան հետ, հա-...մաժողովներ կազմել Զանգեզուրի շրջանի հանք-...արդիւնաբերողներից։ Համաժողովին, բացի ...հանքարդիւնաբերողներից, պէտք է մասնակցեն ...նաեւ կովկասեան լեռնային վարչութեան պաշ-...տօնեաները, տեղական նահանգական մեխանիկը ...եւ անդրկովկասեան երկաթուղու վարչութեան ...ներկայացուցիչները՝ նախագահութեամբ այն ...անձի, որին կը նշանակէ մինիստրութիւնը։ ...Համաժողովների քննութեան նիւթը կը լինեն ...գլխաւորապէս այն հարցերը, որոնք վերաբերում ...են տեղական արդիւնաբերութեան կարիքներին։ ...Հրահանգների հրատարակութիւնը, որոնցով ...որոշվէին համաժողովների եւ նրանց մշտական ...բիւրոյի կազմակերպութիւնը, թողնված է եր-...կրագործութեան մինիստրի բարեհայեցողու-...թեանը։

—

...Երկրագործութեան եւ պետական կալուած-...ների մինիստրութեան գիտնական մասնաժո-...ղովը որոշեց երկրագործութեան մինիստրու-...թեան առաջին կարգի ոսկեայ մեծ մեդալը ...տալ այս տարի Կ. Ս. Պոպովին, որպէս վարձա-...տրութիւն այն աշխատանքի, որ նա գործ է ...դրել թէյի թուփը Կովկասում մշակելու եւ ...տարածելու համար։

—

...Թիֆլիսի ձիաքարշի գծերի վրա հսկող մաս-...նաժողովը առաջարկեց անոնիմ ընկերութեան ...եւ ամալեան գծի կապալառուներին արգելել ...բոլորովին ծխախոտ ծխելը ծածկված վագոննե-...րում, իսկ բաց վագոններում թոյլ տալ ծխել ...միայն վերջին նստարանի վրա նստողներին եւ ...նրանց նստող կանգնողներին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴՈԿՏՕՐ ԼԻԲԷՐ

—

Երկու օր առաջ հեռագիրը Բեռլինից հաղոր-դեց, թէ «մեռաւ յայտնի կաթօլիկական պատ-գամաւոր Լիբէր»։

Գերմանական րայխստագի ամենաուժեղ կու-սակցութեան—կենտրոնի—համար այս մահը մի ...փոխարինելի կորուստ է, որովհետեւ Լիբէրը ...այդ կուսակցութեան ամենատաղանդաւոր եւ ...ամենազօր պարագլուխն էր։

...Լիբէր ծնվել է 1838-ի նոյեմբերի ...16-ին Կամբէրգում (հարաւ-արեւմտեան Պրուս-...իայում)։ Համալսարանական կրթութիւնը նա ...ստացել է Վիւրցբուրգ, Միւնխէն, Բօն եւ ...Հայդելբերգ քաղաքներում. Նրա գլխաւոր մաս-...նագիտութիւնն էր իրաւաբանութիւնը եւ հա-...սարակական գիտութիւնները։ 1870-ին նա ...ընտրվեց պատգամաւորների ժողովի, իսկ 1871-ի ...գարնանը՝ գերմանական րայխստագի ...անդամ է ընտրվում եւ մինչեւ իր մահը չա-...դադարում վերընտրվում է այդ պաշտօններում։ ...Այս երկու հիմնարկութիւնների մէջ էլ նա՝ ...Վինդհօրստի, ֆօն Մալինգրօդի, Վինդհօր-...ստի եւ ուրիշների հետ՝ դառնում է կենտրոնի ...կուսակցութեան գլխաւոր հիմնադիրներից մէկը։ ...Կենտրոնի կուսակցութիւնը, որ 1871-ին րայխստագում 60 անդամներից էր բաղկացած (այս թիւը յետագայ տարիներում հետզհետէ բարձրանում է՝ 1874-ին դառնում է 100 եւ 1890-ին՝ 108, իսկ 1893-ից սկսած համեմատաբար նուազում է՝ տատանվում է 90—100-ի մէջ)—ձգտում էր գլխաւորապէս ուլտրամօնտան—կաթօլիկ նպատակների ծառայել. իսկ ուլտրամօնտանները ոչ միայն պապական իշխանութիւնը նախադասում էին մարմնաւոր իշխանութիւնից, այլ եւ գերմանական նորակազմ պետութեան վերաբերմամբ թշնամական դիրք էին բռնել։

Այս դիմադրական ուղղութեանը շատ նպաստեց մանաւանդ 70-ական թուականների սկզբներին Բիսմարկի սկսած արշաւանքը կաթօլիկների դէմ, որ գերմանական նորագոյն պատմութեան մէջ յայտնի է «Kulturkampf» անունով։ Այս արշաւանքի գլխաւոր շարժառիթներից մէկը Վատիկանի նշանաւոր ժողովն էր (1870, յուլիս 18), ուր յայտարարվեց պապի անսխալականութիւնը, որին սակայն, ի միջի այլոց, հակառակ էին նաեւ գերմանական եպիսկոպոսները։ Բիսմարկ կղերական ոտնձգութիւնների դէմ մաքառելու համար վաստակում է ազատամիտների համակրութիւնը եւ օժանդակութիւնը։ Նա այսպէս կոչված «հին կաթօլիկների» իրաւունքները սահմանափակում է, վանքերը վերացնում, օրէնքներ է արձակում եկեղեցական դպրոցները պետական վերահսկողութեան ենթարկելու, եզուիտներին հալածելու եւ այլն։—Ուշադրութեան արժանի է այն հանգամանքը, որ Գերմանիայում քաղաքական ամուսնութիւնը հէնց այս շրջանում նուիրագործվեց՝ օրինական կերպարանք ստացաւ։

Ահա այս խիստ արշաւանքի ժամանակ Լիբէրը իր միւս համախոհների հետ միասին՝ «երկաթէ կանցլերի» ամենամոլեռանդ հակառակորդն էր։ Բիսմարկը թէեւ խրոխտ ինքնավստահութեամբ յայտարարել էր, թէ «մենք Կանոսսա չենք գնայ»—այնուամենայնիւ Պիոս IX-ի մահվանից յետոյ (1878), երբ գահ բարձրացաւ ներկայ պապը՝ Լեւոն XIII, նա ստիպված էր տեղի տալ կաթօլիկական ոյժի առաջ. չէ՞ որ «քաղաքականութիւնը հնարաւորութեան արուեստն է» ըստ Բիսմարկի, չէ՞ որ նա իր միւս ծրագրների համար մեծ կարիք ունէր այնպիսի մի կարեւոր ոյժի աջակցութեանը՝ ինչպիսին կաթօլիկ կուսակցութիւնն էր։ Այս ոյժի յաղթութեան նախանշանը դաւանութիւնների մինիստր Ֆալկի հրաժարվելն էր. այնուհետեւ Բիսմարկ իր մեղմ վերաբերմունքով դէպի կենտրոնը եւ մանաւանդ իր մաքսային-տնտեսական քաղաքականութեամբ հետզհետէ գրաւում է իր նախկին հակառակորդների համակրանքը։ Իսկ իննսունական թուականների սկզբներին՝ Բիսմարկի հրաժարվելուց եւ Վինդհօրստի մահվանից յետոյ՝ կենտրոնը եւ կառավարութիւնը երբեմն մինչեւ անգամ ձեռք ձեռքի տուած են ընթանում։ Այս կապերի ամրապնդվելուն շատ նպաստեց խելօք եւ նրբամիտ Լիբէրը, որ, ինչպէս նկատեցինք, Վինդհօրստից յետոյ իր կուսակցութեան պարագլուխն էր դարձել։ Ի հարկին մօտենալով կառավարութեանը՝ նա այսպէս թէ այնպէս չարունակ իր կուսակցութեան շահերն ունէր ի նկատի. եւ ահա նոյն հետեւողականութեամբ նա 1893-ին զինւորական նախագիծը տապալելու համար չը դանդաղեց միանալ ազատամիտների եւ նոյն իսկ սօցիալ—դէմօկրատների հետ։ Այս դէպքը թէեւ մի փոքրիկ պառակտում առաջ բերեց կուսակցութեան մէջ, այնուամենայնիւ գլխաւոր ոյժը դարձեալ Լիբէրի կողմն էր։ 1898-ին ընդհակառակն՝ նա իր կուսակցութեան մեծամասնութեան հետ ձայն տուեց առեւտրական դաշնագրերին եւ ծովային նախագծին։ Այն ինչ երեք տարի առաջ գեղարուեստի դէմ սկսված տխրահռչակ արշաւանքին, «Lex Heinze» շարժմանը, նա անմասնակից էր։

Լիբէր իր նշանաւոր հակառակորդների՝ Էօյգէն Րիխտէրի եւ Աւգուստ Բէբէլի հետ միասին րայխստագի ամենակրակոտ ճառախօսներից մէկն էր։ Նա թէեւ պահպանողական, յետադէմ, այնուամենայնիւ հ ա մ ո զ մ ո ւ ն ք ի տէր մարդ էր. այս էր պատճառը, որ նա րայխստագի համարեա բոլոր կուսակցութիւնների շրջանում պատկառանք էր ներշնչում։ Յիշում ենք, երբ երեք տարի առաջ, երբ նա ծանր, մահամերձ հիւանդութեան անկողնից նոր վեր կացած՝ սէսսիայի ընթացքում առաջին անգամն էր մուտք գործում իր սիրած րայխստագը—ոչ միայն բարեկամները, այլ ոխերիմ հակառակորդները, ինչպիսին դիցուք Բէբէլը, ուրախութեամբ սեղմում էին նրա ձեռքը եւ շնորհաւորում նրա վերակենդանութիւնը։ Ահա թէ ուր է առաջնորդում իսկական կրթութիւնը, անձը եւ սկզբունքը տարբերելու գովելի ընդունակութիւնը։

Վ. Ն.

ՊԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ
(«Est-Ouest» թերթից)

—

Պարիզի մէջ այսօր ոչ հայ ուսանողներ կան—լայն մտքով խօսելով—եւ ոչ ալ՝ եղածներն՝ իրարու մօտենալու միջոցն ունին։ Ո՞ւր հաւաքուին—կեդրոնատեղի մը չունին. ե. արդէն տասը հոգիներու համար կեդրոնատեղի մը ունենալը թէ անտեղի է եւ թէ բաւական սուղի կը նստի։ Սրճարան հաւաքուին.—բայց սրճարանի մէջ մի բան խմելու է եւ գինը վճարելու, որը 30-էն 60-ի կը նըստի. իսկ ուսանողի, մանաւանդ հայ ուսանողի գրպանը միշտ ծակ է եւ իր կարողութենէն վեր է միշտ 30 կամ 50 սանտիմ վճարելու։ Ճաշարան հաւաքուին։—Մեր ուսանողներէն քանին ճաշարան կերթան. անոնց համար շատ աւելի շահաւոր է քիչ մը ուտելիք գնել եւ իրենց սենեակի մէջ ճաշել։ Համալսարանի՞ կամ դպրոցի՞ մէջ իրարու հանդիպին.—բայց չէ՞ որ ամենքը մի եւ նոյն դասախօսութեան չեն հետեւիր։ Իրարու սենեակ հաւաքուին.—բայց չէ որ, ընդհանուր առմամբ, Պարիզի ուսանողական սենեակները աւելի խցիկներ կամ լաւ եւս ծակեր են, ուր գուցէ երկու հոգիի տեղ գըտնուի, բայց երրորդի եւ չորրորդի մը տեղ ճարելու համար ֆիզիկական հրաշք մը գործելու է։ Ուրեմն այսօրուան օրս, Պարիզի քանի մը հայ ուսանողները իրական միջոց մը չունին իրարու հանդիպելու եւ կազմակերպվելու։

Բայց այս միջոցիս քանի՞ ուսանողներ կան հայ՝ Ֆրանսայի մայրաքաղաքին մէջ։

Որոշ եւ հիմնական տեղեկութիւն մը քաղելու նպատակով, մենք դիմեցինք երկու ուսանողներուն եւ ահա մեր հարց ու փորձին հետեւանքը։ Առաջին ուսանողը՝ բժշկական համալսարանի երրորդ տարիէն, մեզ կը պատասխանէ՝ «տասնի չափ բժշկութեան հետեւող հայ ուսանողներ կան, տասնհինգի չափ ալ ուրիշ զանազան ճիւղերու հետեւողներ կան, որոնց գրեթէ ամենքն ալ ազատ ունկնդիրներ են եւ ոչ կանոնաւոր ուսանող»։

Երկրորդ ուսանողը՝ նոյնպէս երրորդ տարուան ուսանող՝ ճարտարարուեստի բարձրագոյն վարժարանի մը, մեզ կըսէ թէ՝ «կանոնաւոր քարտ ունեցող ուսանողներ հազիւ թէ 10—12 հատ ըլլան, կան ուրիշ քանի մը հատ ալ, որոնց ինչ լինելը յայտնի չէ»։ Ուրեմն այս երկու անհերքելի վկաներուն ըսածին նայելով, այժմ Պարիզի մէջ կը գտնուին մօտ քսան հայ ուսանողներ, որոնց միայն 10—12-ը իսկական ուսանողներ են—մենք ենթադրենք թէ 15-ը ճշմարիտ ուսանողներ են—իսկ մնացածներուն ինչ լինելը յայտնի չէ։

Եւ նկատեցէք, որ այս գրութիւնը կը շարունակի երեք-չորս տարիներէ ի վեր. Պարիզի հայ ուսանողութիւնը քայքայման եւ ոչնչացման վիճակի մը մէջ է եւ դատապարտված է անդառնալի կերպով։

Աւա՜ղ, ո՞ւր են այն թուականները ու ատենները, երբ Պարիզի մէջ 65-էն 70 մինչեւ ութսուն ուսանողներ կը հաշուէինք եւ ատոնք կանոնաւոր՝ քարտ ունեցող ուսանողներ։ Միայն բժշկութեան հետեւողներու թիւը 40—50 էր, իրաւաբանութեան կը հետեւէին 8—10 երիտասարդներ, գրականութեան 5—6, գիտութեանց եւ ճարտարարուեստի 10—15 ուսանողներ, գեղարուեստի զանազան ճիւղերուն՝ 10—12 երիտասարդներ... Ուր երբ ուսանողական ժողով մը տեղի կունենար, առնուազն 25—30 հոգի ներկայ կը լինէին։ Կը յիշեմ 93-էն մինչեւ 97 թուականներուն մի քանի ուսանողական ժողովներ, որոնց մէջ 50—60—100, մինչեւ իսկ 120—150 հոգի՝ ուսանող (կանոնաւոր եւ ազատ ունկնդիր) եւ սակաւ թւով ոչ ուսանող երիտասարդներ ներկայ եղան...

Այդ թուականներուն եւ աւելի առաջ Պարիզի մէջ ուսանողութիւն կար, ոյժ կար եւ այդ ոյժը գործեց, բանախօսութիւններ սարքեց, հարցապնդումներ առաջ բերաւ, գրեց աջ ու ձախ թերթերու եւ հանդէսներու մէջ, երեկոյթներ տուաւ, դրամ հաւաքեց հայերէն եւ օտարներէն ու ղրկեց ուր որ անկ էր, ուր որ պէտքը կը զգացուէր։

Բայց ատոնք հին ուսանողներ էին, որոնք Պարիզ եկած էին 1886—89 թուականներուն եւ աւելի դիւրութիւններ ունէին Պարիզի մէջ ուսանող լինելու եւ իբր այն ապրելու. Թէպէտ անոնցմէ շատերուն ամսականը 100 ֆրանկէն անդին չէր անցներ—եւ ճանչցայ մի քանիսը՝ որոնց ամսականը 65—70 ֆրանկ էր,—բայց այն ժամանակ հայ ուսանողներուն մէջ մեծ եղբայրասիրական զգացում մը կը տիրէր—հետեւանք գուցէ անոնց բազմաթւութեան—եւ այս ինչ ուսանողի ուսանողութեան դրամով ապրելու երեւոյթը՝ զարմանալի բան մը չէր եւ ոչ ալ ամօթ մը իր ընկերներու երեսէն ապրողին կամ ապրողներու համար...

Այս ալ աւելցնենք, որ մեր ժամանակները հայ բարերարներու թիւը բաւականին մեծ էր, եւ մեր ընկերներէն շատերը տեսակ մը պարծանքով կը խոստովանէին, թէ պարոն այսինչ է իրեն ամսական տուողը, եւ իրենց երախտագիտական զգացումը միշտ կը յայտնէին, որովհետեւ այն բարերարներու շահին իրենք մարդ եղան... Բայց այդ բարերարները կամաց կամաց հրապարակէն քաշուեցան՝ մեռնելով կամ սնանկանալով եւ կամ անտարբեր դառնալով։

Ֆրանսական սենեկին 94 թուականին, օտար ուսանողներու նկատմամբ, քուէարկած օրէնքն ահագին հարուած մը տուաւ ընդհանրապէս օտար ուսանողներուն եւ մասնաւորապէս հայ ուսանողութեան։ Իսկ երբ օրէնքը սկսաւ գործադրուել եւ մի եւ նոյն միջոցին մեր աննկարագրելի ձախորդութիւնները պատահեցան, ուր Վերգիլիոսի ըսածին պէս՝ Nos dulcïa linquimus arva, nos patriens fugimus (մեր սիրուն դաշտերը կը թողնենք եւ մեր հայրենիքէն կը փախչենք) եւ ամեն բան տակն ու վրա եղաւ, Պարիզի ուսանողներու թիւն ալ այդ երկու հարուածներու տակ երթալով նուազեցաւ. բարակ ցաւէն բռնուած անձի մը նման սկսաւ հիւծել, ծիւրել... եւ այսօր Պարիզի հայ ուսանողութիւնը—դառն է հաստատելը, խիստ դառնագոյն եւ լալը—գրեթէ հուասար է զերօի։ Իսկ այս բանը գիտցէք որ մեր դժբաղդութեանց ամենամեծն է եւ անդարմանելին։

Մէլիք Դաւիթ-բէկ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Կ. Պօլսի թիւրք լրագիրները տպագրել են սուլթանի մի նոր իրադէն, որ հետեւեալ բովանդակութիւնն ունի. «Որքան էլ չարամիտ մարդիկ իրանց սուտ տեղեկութիւններով, որոնք հաղորդվում են արտասահմանեան մամուլին, աշխատում էին անուանարկել կայսերական կառավարութիւնը՝ ներկայացնելով նրան թշնամաբար տրամադրված դէպի հայերը, փադիշահը մնում է անփոփոխ բարեացակամ դէպի իր հպատակները, յարգելով նախկին սուլթանների ֆիրմանները, որոնք շնորհել են հայ ժողովրդին լիակատար ազատութիւն եւ ինքնուրոյնութիւն ուսումնարաններ բանալու, հայ լեզուն, գրականութիւնը եւ պատմութիւնը ուսուցանելու գործում։ Փադիշահը էլի մի անգամ հաստատում է հայ ժողովրդի այդ իրաւունքները եւ խստիւ արգելում է իշխանութիւններին սահմանափակել հայ ուսումնարանների ազատութիւնը, որոնք պէտք է գտնվեն Կ. Պօլսի հայոց պատրիարքի անմիջական իրաւասութեան եւ հսկողութեան տակ։ Որպէս նշան առանձին բարեհաճութեան դէպի հայոց պատրիարք Օրմանեանը, նորին մեծութիւն սուլթանը հաճութեամբ թոյլ է տալիս նրան Էջմիածին ուղարկել երկու հայ վարդապետների՝ հայոց եկեղեցու ծայրագոյն պետից եպիսկոպոս ձեռնադրվելու համար»։ Նուիրելով այս իրադէին մի ոգեւորված յօդուած՝ պալատական «Մալիմաթ» լրագիրը, ի միջի այլոց, մատնացոյց է անում այն հանգամանքի վրա, որ հայերի ազգային զարգացման առաջ Թիւրքիայում իբր երբէք արգելքներ չեն եղել դրված։ Այդ բանի ապացոյց կարող են լինել բազմաթիւ հայ լրագիրները, որոնք հրատարակվում են Կ. Պօլսում եւ Զմիւռնիայում, բազմաթիւ մասնաւոր հայ ուսումնարանները, ինչպէս նաեւ եկեղեցական-ծխական ուսումնարանները ամբողջ Թիւրքիայում, որոնց մէջ դասատուութիւնը լինում է հայերէն լեզուով, տղամարդկանց եւ կանանց բարեգործական-ընկերութիւնները, վերջապէս հայոց ազգային ժողովը՝ 1860 թւականին նրան շնորհված սահմանադրութեամբ՝ ինքնուրոյնաբար կառավարելու բոլոր գործերը, որոնք վերաբերում են եկեղեցուն, ուսումնարաններին եւ բարեգործական հիմնարկութիւններին։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

20 մարտի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Նորին Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրին բաղդ ունեցաւ ներկայանալու բուլղարական մինիստր-նախագահ եւ արտաքին գործերի մինիստր Դանեվ։

ՎԻԵՆՆԱ։ Տօկիօյի աւստրիական դեսպանութեան քարտուղար իշխան Շվարցէնբերգ մեռաւ քութէշից Շանգհայում։

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕՍԼԱՎ։ Կազմված է քաղաքային թատրօնի նախագիծ, որ պէտք է տեղաւորէ 1,500 հոգի։ Ծախքը հաշուած է 200,000 րուբլի։

ԲԻՒՑՍԿ։ Մեր փոխադարձ առեւտուրը Մօն-

գօլֆայի հետ Ոսկի ճանապարհով 1901 թւականին համնում է 1,724,580 րուբլի գումարի։

ՇԱՆԳՀԱՑ։ Չինաստանը հատուցեց վարձատրութեան գումարի երրորդ վճարը։

ԲԵՐԼԻՆ։ Նիդերլանդական մինիստր-նախագահ Կոյպէր, որ գտնվում է Բեռլինում, հաղորդեց լրագրական մի թղթակցի, թէ եկել է ծանօթանալու տեխնիքական բարձր ուսումնարանների կազմակերպութեան հետ։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Արտասահմանեան մամուլի տարածած տեղեկութիւնը, թէ իբր ռուսաց դեսպան Զինօվեվ յետաձգել է իր արձակուրդի գնալը մի յայտագիր ներկայացնելու համար, որի մէջ Բ. Դրանը առաջարկվում է րէֆօրմներ մտցնել Մակեդօնիայում, զուրկ է որ եւ է հիմքից։ Նոյնպէս սխալ է եւ այն, թէ իբր Զինօվեվ սպառնացել է Բ. Դրանը, որ Աւստրո-Ունգարիան միջամտութիւն կը գործէ Մակեդօնիայում, իսկ Ռուսաստանը—Հայաստանում։ Ընդհակառակը Զինօվեվ առաջարկել է Բ. Դրանը եռանդուն միջոցներ ձեռք առնել անհանգիստ տարրերի դէմ, բայց խնայել խաղաղ ազգաբնակութիւնը։ Դեսպան Զինօվեվ հաղորդեց ունկնդրութեան ժամանակ սուլթանին, թէ Ռուսաստանը եւ Աւստրո-Ունգարիան դիմել են բուլգարական կառավարութեանը այդ հարցին վերաբերեալ յայտագրով եւ թէ վերջինը տուել է գոհացուցիչ պատասխան։

ՊՐԵՏՕՐԻԱ։ Դժբաղդ դէպքը երկաթուղային գծի վրա տեղի ունեցաւ այն հանգամանքից, որ գնացքը դուրս ընկաւ գծից զառիվերի վրա բարձրանալիս։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Տնայնագործների համաժողովը որոշեց միջնորդել, որ հիմնվի պետական բանկ՝ քաղաքային եւ գիւղական ազգաբնակութեան անձնական աշխատանքին նպաստելու համար։

21 մարտի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Կ. Պօլսի ընդհանուր հիւպատոսարանի առաջին թարգման Օրլօվ նշանակված է դեսպանութեան քարտուղար Հաբէշըստանում։—Մաքսային տուրքերի դէպարտամէնտը բացատրում է, որ ոսկին արտասահման տանելը,—լինի նա ոսկու աւազի թէ կտորների ձեւով,—առանց պետական կալուածների մինիստրի թոյլտուութեան արգելվում է մարտի 1-ի օրէնքը մտցնելուց յետոյ եւս։

ԿՕՎՆՕ։ Կօվնօյի նահանգի ռուսահպատակներին, որոնց թիւը 18 է եւ որոնք աքսորված էին հարաւային Աֆրիկայից անգլիական իշխանութիւնների կարգադրութեամբ, ուղարկված է 16,188 րուբլի վարձատրութիւն։ Մի քանիսները չեկան ստանալու վարձատրութիւնը։

ՀՌՕՄ։ Խօսակցելով «Journal d'Italia» լրագրի աշխատակցի հետ՝ գերմանական կանցլէրը հետեւեալը ասաց ֆրանս-իտալական մերձեցման առիթով. «Երեքպետեան դաշնակցութեան պատկանող այս կամ այն պետութեան բարեկամական յարաբերութիւնները մի որ եւ է ուրիշ պետութեան հետ չեն վերաբերում այդ դաշնակցութեան։ Եթէ երեքպետեան դաշնակցութիւնը գոյութիւն չունենար, պէտք էր նրան հնարել, որովհետեւ նա ծառայում է խաղաղութեան եւ գոյութիւն ունեցող դրութեան ապահովացման գործին»։ Նրա տեսակցութիւնը Պրինէտտիի հետ ոչ մի փոփոխութիւն չէ մտցնում Իտալիայի եւ Գերմանիայի յարաբերութիւնների մէջ, որովհետեւ այդ յարաբերութիւնները ներշնչված են վստահութեան ոգով։ Գերմանիան չի հակառակվի իտալական արշաւանքին դէպի Տրիպօլիս, որ կարող է հաւանականօրէն տեղի ունենալ, եւ համաձայն է այն ամենին, ինչ որ կարող է բարձրացնել Իտալիայի հեղինակութիւնը։ Գերմանական մաքսային տարիֆը մի լաւ հիմք է բանակցութիւններ վարելու համար։ Անգլօ-եապօնական եւ ֆրանս-ռուսական յայտարարութիւնները հեռաւոր Արեւելքի գործերի վերաբերմամբ չեն կարող անհանգստութիւն պատճառել Գերմանիային եւ Իտալիային, որովհետեւ այդ պետութիւնները աւելի քիչ են շահագրգռված հեռաւոր Արեւելքի գործերում եւ նրանց նպատակն է պահպանել Չինաստանի ամբողջութիւնն ու առեւտրի ազատութիւնը։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱՆ

5 մարտի

Բօրսայի դիսկօնտը	$4^{1}/_{2}$—$6^{1}/_{2}$ ր.
Պետական $4^{0}/_{0}$ րենտան	— $96^{5}/_{8}$ »
I Խաղար. տոմսերը	464 — — »
II » »	351 — — »
III » »	303 — — »
Թիֆլիսի քաղաք. Կրեդիտ. Ընկ.	— — — »
Բագուի » » »	— — — »
Թիֆլիսի հող. բանկի $5^{0}/_{0}$	$89^{3}/_{4}$ — »
» » » $4^{1}/_{2}{}^{0}/_{0}$	— — — »
Բագուի նաւթ. Ընկ.	462 — — »
Կասպիական Ընկ.	5025 — »
Մանթաշեան եւ Ընկ.	227 — »

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հ Ր Ա Ւ Է Ր

Կիրակի, մարտի 24-ին, ս. պատարագից յետոյ, Թանգոյեան ս. Աստուածածին եկեղեցում լինելու է ծխական ժողով՝ նախկին երէցփոխ պ. Սարգիս Ղամազեանցի հաշիւները քննելու. ուստի խոնարհաբար խնդրում եմ յարգելի ծխականներին ներկայ լինել ժողովին։

Երէցփոխ՝ Խաչատուր Տէր-Մարգարեանց

1—3

Գ. ԲԱՇԻՆՋԱՂԵԱՆԻ
ՆՈՐ ՆԿԱՐՆԵՐԻ
ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

բաց է Փաքքի Տաճարում, ամեն օր, առաւօտեան ժամի 10-ից մինչեւ երեկոյեան ժամի 6-ը։ (կ. չ. ռ.) 3—5

КОМУ НУЖНЫ ДЕНЬГИ!
Могутъ заработать до 200 руб. и болѣе въ мѣсяцъ. Подробныя свѣдѣнія высылаетъ за семикоп. марку Контора фабрикъ
ЭД. ЭД. НОВИЦКАГО
С.П.Б. Гороховая ул., 36.

ԵՐԿՐԱՉԱՓ ԻՆԺԵՆԷՐ
Ս. ԲԱՀԱԹՐԵԱՆ

Ընդունում է երկրաչափական եւ հարթաչափական (нивеллировочныя) եւ այլ տեսակ գէօդէզիական աշխատութիւններ՝ ջուր մատակարարելու, կանալիզացիայի, ոռոգման, ճահիճներ ցամաքեցնելու, աւանների բարեկարգութեան, լեռնային գործի, ճանապարհների եւ փողոցների շինութեան եւ կանօնաւորութեան, քաղաքային եւ այլ անշարժ կալուածքների կարգաւորութեան, յատակագծի վրա գնահատական (оцѣночный сборъ) տուրքի համար, քաղաքային եւ այլ հողերի որոշումը, քաղաքային յատակագծի հաստատելը օրէնսդրական կարգով եւ այլն։

ԲԱԳՈՒ, «Դվօրցօվայա Նօմէրնէր» հիւրանոց. կամ Թիֆլիս՝ Ավճալեան փողոց, Շահբուդաղեանի տուն, № 59, բակում։

86—100

Պետերբուրգի բժշկական վարչութեան թոյլտուութեամբ։ Մեծ արկղիկը 5 րուբլի, փոքրը—3 ր. եւ 1 ր. 50 կ.։

ՆՈՐ ՄԻՋՈՑ

մազերը բուսցնելու եւ ամրացնելու համար, ոչնչացնում է թեփը։ Դուրս է եկել նաեւ բոլորովին նոր միջոց

ՁՈՒԻ ԿԱԹԸ

երեսին քնքշութիւն եւ սպիտակութիւն տալու համար, ոչնչացնում է արեւի պատճառած սեւութիւնը, մուները, տալիս է կաշուին քնքշութիւն եւ սպիտակութիւն։ Այդ գները չափաւոր են. մեծ սրուակը, արկղիկի մէջ, 2 րուբլի, փոքրը—1 ր. 50 կ. Ծախվում են բոլոր պարֆիւմերական եւ դեղավաճառական խանութներում։ Գլխաւոր պահեստը գտնվում է Պետերբուրգում, Պուշկինեան փողոց, տ. № 15, բնակարան № 12. պահեստի բաժանմունքները գտնվում են. Թիֆլիսում՝ Կովկասեան դեղատան ապրանքների վաճառման ընկերութեան խանութում՝ Երեւանեան հրապարակ եւ նրա բաժանմունքում, Միքայէլեան փողոց եւ Բագւում. նաեւ Միքայէլեան կամուրջի վրա, Պօպօվի եւ Աբրիստակօվի դեղատներում։ Օտարաքաղաքացիների պատուէրները կատարվում են անմիջապէս պօստով։ 65—100

Թիֆլիսի Քաղաքային Կրեդիտային Ընկերութեան Վարչութիւնը

սրանով տեղեկութիւն է տալիս իր անդամ—պարտապաններին, որ կանօնագրութեան յօդուածի զօրութեամբ նրանց տուած եռամսեայ արտօնութիւնը՝ ժամանակամիջնեցող վճարների համար՝ լրանում է այս տարվայ ապրիլի 1-ին եւ որ մինչեւ ապրիլի բոլոր ապառիկների չը վճարելու դէպքում, անճշդապահ պարտապանների կալուածքները, կանօնադրութեան 72-րդ յօդուածի համաձայն, կը յայտարարվեն, որպէս հրապարակով ծախվող կալուածքներ։ 2—3

Թիֆլիսի Կենտրոնական Գրավաճառանոցում

վաճառվում են՝

ՄԱՐԻԱ ԿՈՐԵԼԻ, Մի մանկան հոգու պատմութիւն, վէպիկ ոչ մանուկների համար, ռուսերէնից թարգմ. Տ. Վ, Վաղարշապատ, 1902 թ. գ. 1 ր.
Ա. ՊՈՒՇԿԻՆ, Ցաւերժահարսը, պօէմա, թարգմ. Կ. Կրասիլնիկեան, Թիֆլ. 1902 թ. գ. 15
ՊՐՕՖ. Ֆ. ՐԱՏՑԷԼ, Տարերք ազգագրութեան, մ. ա. գերմ. թարգ. Իս. Յարութիւնեան, Թիֆլ. 1902 թ. գ. 50 կ.
Մ. ԼԵՐՄՈՆՏՕՎ, Դեւ, արեւելեան վէպ, թարգմ. Յ. Միրզայեան, Թիֆլ. 1901 թ. գ. 10 կ.
ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆ Ա. Բժ., Առողջապահական նուէր նորատի կանանց, Ալէքս. 1901 թ. գ. 20 կ.
Լ. ՏՕԼՍՏՕՅ, Յարութիւն, վէպ, թարգմ. Տ. Յովհաննիսեան, Թիֆլ. 1902 թ. գ. 1 ր. 50 կ.
ԱԼՖՕՆՍ ԴՕԴԷ, Ֆրոմօն կրտսեր եւ Ռիսլէր աւագ, վէպ, թարգ. Տ. Յովհաննիսեան, Թիֆլ. 1902 թ. գ. 1 ր.
ԼԷՕ, Հայկական տպագրութիւն, մեր կեանքը, գրականութիւնը անցեալում, հատոր բ. 1901 թ. Թիֆլ. գ. 1 ր. 50 կ., նոյնը եւ հատ. ա. գ. 1 ր. 50 կ.
ԱՔԼՕՐ ԵՂԲԱՅՐ կամ մի մանկական զուարճալի պատմութիւն, գ. 40 կ.
ԿԻՊՐԻԱՆՈՍ. աղօթագիրք, կազմով—40 կ.

Դիմել՝ Тифлисъ, въ Центральную книжную торговлю. (ռ.) 7—10

„Ո Ր Ո Տ Ա Ն"

Նաւթարդիւնաբերական ընկերութիւնը պատիւ ունի հրաւիրելու բաժնետէրերին բարի ներկայ գտնվել ընկերութեան Ընդհանուր ժողովին, որ կայանալու է ներկայ մարտ ամսի Բագւի բօրսայում առաւօտեան ժամը 10-ին, նախկին, ամսիս 10-ին չը կայացած ժողովի

Զբաղմունքի նիւթեր
1901 թւի տարեհաշիւը։
Վերստուգիչ մասնաժողովի ընտրութիւն։
Ընկերութիւնն ակցիօներական դարձնելու հարցը։
Ընդ սմին յայտարարվում է, որ Ընկերութեան պայմանագրի § 17-ի համաձայն, ժողովը օրինաւոր կը համարվի, չը նայած ներկայ գտնվող բաժնետէրերի թւին։ 4—5

ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ ԳՐԱԽԱՆՈՒԹՈՒՄ

վաճառվում են

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Նոր-Ջուղայի, աշխատութիւն պ. Յ. Տէր-Յարութիւնեանցի, երկու հատոր—
» Հայոց երգագիր կամ դաստիարակութիւն մանկանց, Գ. Պատկանեանի—60 կ.
» Հայոց, սկզբից մինչեւ մեր օրերը, Ստ. Պալասանեանի 1 ր. 50 կ.
» Հայոց գրականութեան, Ստ. Պալասանեանի, կազմած—85 կ.
» Հայոց Մովսէս Խորենացու աշխարհ. թարգ. Խորէն Ստեփանէի—1 ր. 50 կ.
» Ընդհանուր, Պ. Սիմէօնեանցի, երկու հատոր—1 ր. 80 կ.
» Հայոց, Հ. Հ. Թէրճիմանեանի, պատկերազարդ—50 կ.
» Հայոց, Գարագաշեանի, չորս հատոր—4 ր.
» Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսների եւ Կովկասեան հայերի 19-րդ դարում, երկու հատոր, աշխատութիւն Ալ. Երիցեանի—4 ր.
» Ղեւոնդեայ մեծ վարդապետի հայոց—2 ր.
» Տիեզերական Ստ. Տարօնեցւոյ Ասողկան—2 ր.
» Ագաթանգեղոսի—1 ր.
» Ներսիսեան դպրոցի Ստ. Մալխասեանց—բաժանվում է ձրի։
» Սեբէոսի եւ Մ. Խորենացի, Ստ. Մալխասեանի 40 կ.
» Աղուանից երկրի, Մ. վարդ. Բարխուդարեանի—1 ր.
» 75-ամեայ գոյութեան Ներսիսեան դպրոցի, աշխատութիւն Ա. Երիցեանի—
» Հայոց, Ուխտանէս եպիսկոպոսի—1 ր. 20 կ.
» Սեբէոսի եպիսկոպոսի ի Հերակլն—2 ր.
» Հայոց Յովհաննէս Կաթողիկոսի Դրասխանակերտցւոյ—3 ր.
» Աղուանից աշխարհի, Մովսէս Կաղանկատուացւոյ—2 ր.
» Եղիշէ վարդապետի եւ հայոց պատերազմի համար—60 կ.
» Ժողովոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, Ա. եպիսկոպոս Մխիթարեանի—20 կ.
» Սամուէլ քահանայ Անեցւոյ. Ա. Տէր-Միքէլեանի—1 ր. 20 կ.
» Առաքել վարդապետ Դաւրիժեցւոյ—2 ր.
» Եկեղեցական, Սոկրատայ Սքօլաստիկոսի—2 ր.
» Հայկական Տպագրութեան, երկու հատոր, Լէօյի—3 ր.

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ» գրքի պահեստը մեզ մօտ է։

Տպագրութեան է յանձնված «ՊՕՄՊԷՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ», լորդ Լիտտոնի, թարգմ. Յ. Միրզայեանի եւ «ԿԵԱՆՔԸ ԾՈՎԵՐԻ ԽՈՐՔՈՒՄ» (պատկերազարդ) Լոնկֆէլլօյի, թարգմ. Ստ. Մալխասեանի։

Դիմել՝ Тифлисъ. Книжный магазинъ «ГУТТЕНБЕРГЪ». Г. Галустяну. Лорис-Меликовская ул. № 11. 3—3

ՍՏԱՑԵԼ ԵՆՔ
ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԵՒ ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՍԵԶՕՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

տղամարդկանց, կանանց եւ երեխաների

ՊԱՏՐԱՍՏԻ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐ

Ընդունում ենք, մեր կտորներից, ամենայն տեսակ ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ (ЗАКАЗЫ), որոնք լուծ տացված են արտասահմանեան և ռուսական ամենայայտնի գործարաններից։

Մագազինին կից բացել ենք նոր բաժանմունք, բացառապէս կանանց վերնազգեստների համար, կարված ամենավերջին տարազով։

ԳՆԵՐԸ ԱՄԵՆԻՑ ՄԱՏՉԵԼԻ ԵՆ

Դիմել՝ եղբ. ԽՈՒԴԱՎԵՐԴԵԱՆՆԵՐԻՆ

Գօլօվինսկի պրօսպէկտ, տուն Քաշվէթեան ս. Գէորգ եկեղեցու, առաջին գիմնազիայի հանդէպ։ 4—20

Дозволено Цензурою, Тифлисъ, 21 Марта 1902 г.
Электропечатня Груз. Издат. Т—ва. Б.-Ванкская ул.